

Krzysztof Kowalczyk

Uniwersytet Szczeciński

Kościół katolicki jako podmiot oddziałujący na system polityczny

Słowa kluczowe: system polityczny, Kościół

Wprowadzenie

Kościół katolicki wywiera nadal znaczący wpływ na życie publiczne w niektórych państwach i funkcjonowanie określonych systemów politycznych. Kwestia oddziaływania tej instytucji na organy władzy państwowej i partie polityczne nie była przedmiotem szerszych dociekań politologów. Należy zgodzić się ze stwierdzeniem D. Oberndörfera i K. Schmitta, że „polityczna rola Kościołów jako swoistej *terra incognita* utrzymuje się w naukach politycznych w znacznej mierze do dziś”¹. Celem niniejszego artykułu* jest zanalizowanie funkcjonujących w literaturze przedmiotu stanowisk definiujących rolę Kościoła w sferze publicznej oraz przedstawienie propozycji typologii form jego oddziaływania na system polityczny. Przez pojęcie Kościół należy tu rozumieć „Kościół hierarchiczny”, nie zaś wspólnotę wiernych. Termin ten jest tożsamy z wyższą hierarchią kościelną, tj. biskupami.

Kościół jako podmiot w sferze publicznej

W nauce o polityce pojęcie „Kościola” ma różnorodne konotacje. Najczęściej jest określany jako: organizacja wyznaniowa, zinstytucjonalizowana wspólnota religijna, grupa interesu, aktor polityczny, podmiot polityki. W kategoriach organizacji wyznaniowej Kościół definiują między innymi B. Pawłowski, W.-E. Böckenförde, H. Abromeit.

W najszerszym rozumieniu B. Pawłowski definiuje Kościół jako chrześcijańską organizację wyznaniową, w węższym znaczeniu pojęcie to oznacza nazwę Kościoła rzymskokatolickiego. Istotnymi cechami Kościoła są: 1) najwyższa, zinstytucjonalizowana forma

* Badania zrealizowano w ramach grantu Narodowego Centrum Nauki NN 116478740.

¹ *Kirche und Demokratie*, red. D. Oberndörfer, K. Schmitt, Paderborn 1983, s. 25.

organizacji związku wyznaniowego o ustalonej doktrynie religijnej; 2) daleko posunięta standaryzacja kultu; 3) formalnie ustalona struktura organizacyjna; 4) zazwyczaj wyposażenie w środki materialne (np. budynki sakralne) i środki finansowe². Podobnie w kategoriach swoistej organizacji wyznaniowej pisze o Kościele Böckenförde i w kontekście jego obecności w przestrzeni społeczno-politycznej *civil society* określa go dwojako. Po pierwsze, jako wspólnotę religijną tworzącą organizacyjno-instytucjonalną jedność, reprezentowaną przez zwierzchników piastujących urzędy i jednolicie działających. Po drugie, jako zbiorowość wiernych, którzy zamierzają żyć według wskazań religii i realizować jej zasady w życiu bez występowania jako jednolity, instytucjonalny podmiot³. Dla niniejszych rozważań istotne znaczenie ma pierwszy sposób definiowania Kościoła. Böckenförde zwraca uwagę, że celem Kościoła instytucjonalnego jest realizowanie misji, która ma charakter duchowo-religijny, nie zaś polityczny: „Jej celem nie jest ani zachowanie, ani likwidacja politycznych porządków i systemów, ani też uczestnictwo w rozgrywkach partyjnych”⁴. Głosząc swoje przesłanie, wspólnota religijna oddziałuje na życie ludzkie i porządek życia zbiorowego. Innymi słowy, misja Kościoła instytucjonalnego jest w nieunikniony sposób działaniem politycznym. Kościół znajduje się w obszarze działań politycznych, chociaż nie jest to główne pole jego funkcjonowania⁵.

Abromeit rozpatruje Kościół jako organizację *sui generis*, która może być badana z socjologicznego punktu widzenia. Celem Kościoła jest „niematerialne zbawienie” całej ludzkości. Posiada on wewnętrzną, hierarchiczną strukturę, jego religijne interesy oparte są na dogmatach, w związku z czym proces podejmowania decyzji przebiega z „góry na dół”. Z tego powodu Kościół realizuje własne idee oraz interesy instytucjonalne wobec swoich członków. Jest on również instytucją ponadpaństwową, której stosunki z państwami są oparte na trwałych zasadach. Działalność Kościoła w polityce nie jest jego zasadniczym celem czy immanentną cechą. Nie stanowi zatem stowarzyszenia ani organizacji interesów (niem. *Interessenverband*). Wynika to z faktu, że jego celem nie jest reprezentowanie interesów swoich członków w sferze świeckiej, nie ma więc w nim stowarzyszeń działających na ich rzecz. To raczej oni podlegają regułom instytucji kościelnych. Ponadto, Kościoły w wielu konstytucjach w porównaniu z innymi grupami cieszą się znaczącą pozycją. Jeśli jednak Kościół nie posiada środków służących skutecznemu egzekwowaniu swoich interesów, to sama pozycja prawna jest mało istotna. Sukcesy Kościoła w życiu politycznym zależą zatem nie tyle od jego statusu formalnoprawnego, ile od stopnia społecznej legitymizacji⁶.

W kategoriach grupy interesu Kościół jest definiowany między innymi przez G.A. Almonda, B.G. Powella, K. Ströma, R.J. Daltona, A. Antoszewskiego, C.M. Warner, D. Hierlemanna. W związku z tym należy wyjaśnić, czym jest grupa interesów.

² B. Pawłowski, *Kościół*, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. IV, *Mysł społeczna i ruchy polityczne współczesnego świata*, red. M. Marczevska-Rytka, E. Olszewski, Kraków 2000, s. 192–193.

³ W.-E. Böckenförde, *Wolność — Państwo — Kościół*, Kraków 1994, s. 92.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, s. 92–93.

⁶ H. Abromeit, *Sind die Kirchen Interessenverbände?*, [w:] *Die Kirchen und die Politik. Beiträge zu einem ungeklärten Verhältnis*, red. H. Abromeit, G. Wewer, Opladen 1989, s. 244–260.

D. Truman określa ją jako grupę, która zajmuje wspólne stanowisko i wysuwa określone żądania wobec innych grup społecznych, działając poprzez instytucje władzy⁷. K. Oświecimski stwierdza, że grupa interesów jest zrzeszeniem jednostek, organizacji lub instytucją niebędącą podmiotem władzy publicznej, która na podstawie wewnętrznie podzielanych wartości stara się aktywnie wpływać na kształtowanie polityki publicznej, ale nie dąży do formalnego sprawowania władzy⁸. W tym kontekście grupy interesów potrzebują podmiotów odpowiedzialnych za przebieg procesu decyzyjnego, aby za ich pośrednictwem zmieniać politykę publiczną⁹. Takimi podmiotami mogą być zarówno instytucje i organy władzy państwowej, jak również — znajdujące się w wewnętrznym otoczeniu systemu politycznego — partie polityczne czy inne grupy interesów. R. Herbut uważa, że, definiując pojęcie grupy interesu, należy uwzględnić czynniki: organizacyjny, funkcjonalny i relacyjny. W jego ujęciu „grupa interesu to organizacja posiadająca formalną strukturę, mobilizująca swych członków wokół określonych celów, których osiągnięcie związane jest z dystrybucją zarówno kolektywnych, jak i selektywnych korzyści, dążąca przeto do wywierania wpływu na proces formułowania i wprowadzania w życie polityki publicznej państwa albo na treść konkretnych rozstrzygnięć przez stworzenie mniej lub bardziej sformalizowanych powiązań z podmiotami odpowiedzialnymi za przebieg publicznego podejmowania decyzji”¹⁰.

Grupy interesów funkcjonują w różnorodnych formach — G. Almond, B.G. Powell, K. Strøm i R. Dalton wyodrębniają cztery zasadnicze: 1) anomiczne; 2) niezrzeszeniowe; 3) zrzeszeniowe; 4) instytucjonalne. Do czwartej kategorii należą (oprócz armii, biurokracji i korporacji) Kościoły. Instytucjonalne grupy interesów są formami organizacyjnymi, które oprócz artykulacji własnych interesów pełnią inne polityczne lub społeczne funkcje¹¹. W tym sensie Kościoły zajmują się misją ewangelizacyjną, ale mogą również wywierać istotny wpływ na proces polityczny. Przykładem są Włochy, gdzie przed kolejnymi wyborami episkopat wzywał katolików, aby wykorzystywali swoje głosy dla zablokowania socjalistów i komunistów. Przedstawiciele duchowieństwa skłaniają również decydentów do wyrażania swoich opinii na temat kwestii, które nurtują Kościół, ten kanał wpływu nie jest jednak eksponowany publicznie¹². Egzemplifikacją takiego „zakulisowego” sposobu oddziaływania mogą być rozmowy prowadzone z politykami przez księży i biskupów odnośnie do implementacji niektórych zasad i norm religijnej etyki życia małżeńskiego do ustawodawstwa państwowego. Antoszewski zwraca uwagę, że kluczowe cechy instytucjonalnych grup interesów, w tym Kościołów, wpływają istotnie

⁷ M.G. Roskin, R.L. Cord, J.A. Medeiros, W.S. Jones, *Wprowadzenie do nauk politycznych*, Poznań 2001, s. 239.

⁸ K. Oświecimski, *Grupy interesu i lobbying w amerykańskim systemie politycznym*, Kraków 2012, s. 43–44.

⁹ R. Herbut, *Grupy interesu a proces decyzyjny*, [w:] *Grupy interesu. Teoria i działanie*, red. Z. Machel-ski, L. Rubisz, Toruń 2003, s. 100.

¹⁰ R. Herbut, *Interes polityczny — proces instytucjonalizacji polityki grup interesu oraz jej model*, [w:] *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, red. B. Szmulik, M. Żmigrodzki, Lublin 2003, s. 385.

¹¹ Г. Алмонд, Дж. Пауэлл, К. Стром, Р. Далтон, *Сравнительная политология сегодня. Мировой обзор*, Москва 2002, s. 132.

¹² *Ibidem*, s. 133.

na zakres i skuteczność ich oddziaływania na proces polityczny. Takimi czynnikami są na pewno hierarchiczność i sformalizowane kierownictwo. Hierarchiczność wzmacnia wewnętrzną spójność grupy w sytuacjach bezpośredniej rozmowy, konfrontacji z władzą państwową. Posiadanie sformalizowanego kierownictwa wpływa natomiast zarówno na zakres żądań wysuwanych pod adresem legislatywy czy rządu (grupy instytucjonalne mogą postulować uchwalenie konkretnych ustaw i rozporządzeń), jak również na efektywność ich działań (w pewnych warunkach posiadają one wysoką zdolność mobilizacyjną, która ułatwia obniżanie lub podwyższanie poparcia dla rządzących)¹³.

Określając Kościół katolicki jako nietypową grupę interesów (*atypical interest group*), C.M. Warner konstatuje, że taki Kościół dąży do preferencyjnego traktowania go przez władzę polityczną, a jego celem jest uzyskanie określonych zasobów z systemu ekonomicznego i politycznego. Kościół lobbuje demokratyczne rządy za pośrednictwem partii politycznych i innych środków, aby mieć między innymi wpływ na system edukacji, narzucić swoją moralność społeczeństwu przez ustawodawstwo czy zachować niektóre przywileje podatkowe. Swoim członkom stara się zapewnić pewne dobra zbiorowe (jak odpowiedzi na dylematy moralne i filozoficzne), stowarzyszeniowe (np. miejsce kultu) czy zachęty indywidualne (np. sakramenty). Kościół katolicki oprócz tego, że jest zorganizowaną religią, można określić jako grupę interesów¹⁴. Jest to jednak nietypowa grupa. Po pierwsze, Kościół odwołuje się do swojego autorytetu moralnego, twierdzi, że jego zasady są powszechnie stosowane. Po drugie, jest instytucją ponadnarodową, wszystkie krajowe „filie” mają „złożyć hołd” Watykanowi. Jednocześnie Kościoły narodowe, posiadające własną historię, struktury, liderów i polityczne interesy, mogą różnić się w akcentach doktrynalnych i duszpasterskich. Po trzecie, stara się zachować kontrolę nad takimi aspektami życia człowieka, jak wartości, moralność, sumienie, które większość grup interesu uznaje za sferę indywidualną¹⁵. Według Warner Kościół jest zatem grupą interesów, która sprzedaje swój produkt na rynku religijnym (obrzędok i zbawienie). Kościół nie znosi konkurencji w postaci innych religii i ideologii. W systemie demokratycznym ta grupa interesów będzie dążyła do utrzymania swojej monopolistycznej pozycji poprzez państwo i partie (szczególnym sprzymierzeńcem Kościoła katolickiego jest chrześcijańska demokracja)¹⁶. Dla poparcia swoich interesów stosuje techniki lobbujące zaadaptowane do realiów demokracji¹⁷.

Podobnie D. Hierlemann stwierdza, że Kościół działa jako reprezentant interesów i lobbysta, który próbuje zawrzeć ważne kontakty, ustanowić dobre relacje z decydentami i grać o zasoby. Kościół, działając w sferze świeckiej, podlega tym samym zasadom, jak inne stowarzyszenia (*Verbände*). Instytucja ta stara się realizować swoje interesy

¹³ A. Antoszewski, *Grupy interesu w systemie politycznym*, [w:] *Grupy interesu...*, s. 48.

¹⁴ C.M. Warner, *Confessions of an interest group, the catholic church and political parties in Europe*, New Jersey 2000, s. 6–7.

¹⁵ *Ibidem*, s. 7–8.

¹⁶ *Ibidem*, s. 18–134.

¹⁷ *Ibidem*, s. 3.

w procesie politycznym¹⁸. Na podstawie teorii funkcjonowania stowarzyszeń w obszarze świecko-politycznym można zatem badać działalność Kościoła w systemie politycznym¹⁹. Z tej perspektywy D. Hierlemann analizuje różne formy lobbingu Kościoła katolickiego w Polsce²⁰.

T. Pogutke rozpatruje kościoły w kategoriach *political actors* — wpływowych podmiotów politycznych/aktorów politycznych, nie tylko ze względu na prosty fakt, że ich związki z systemem politycznym są wysoce zinstytucjonalizowane w wielu krajach²¹. W kategoriach tradycyjnego aktora religijnego (*traditional religious actors*), funkcjonującego w sferze publicznej, rozpatrują Kościół katolicki A. Hennig, J. Casanova, M. Minkenberg²². Jako nietypowego aktora sceny politycznej w Polsce Kościół katolicki określa W. Wesołowski. W jego przekonaniu szczególna rola Kościoła wynika z zakorzenienia w tradycji narodowej i stworzenia ochrony dla wolności w okresie komunistycznym²³. W warunkach słabości partii politycznych po 1989 roku, w tym braku zjednoczonej partii chrześcijańsko-demokratycznej, hierarchia kościelna stawała się „uczestnikiem procesu politycznego w sprawach interesujących katolików”²⁴. Kwestie dotyczące treści konstytucji były wprawdzie artykułowane przez małe partie w procesie politycznym, przede wszystkim jednak stanowiły przedmiot negocjacji między parlamentem, rządem i episkopatem. Jak stwierdza W. Wesołowski: „W ten sposób instytucja niepolityczna uczestniczy w życiu politycznym”²⁵. Biskupi katoliccy pozostający w politycznym dialogu z rządem wypełniają zatem rolę partii chadeckiej²⁶.

W niniejszym artykule Kościół jest definiowany jako podmiot w sferze publicznej w szerszym ujęciu, w węższym zaś jako podmiot oddziałujący na system polityczny. Podmiotowość w tym kontekście oznacza możliwość realizowania swoich celów, zamierzeń i działań, w tym sensie Kościół stanowi zinstytucjonalizowany podmiot sprawczy. Jest bowiem strukturą zorganizowaną i zhierarchizowaną. Członkowie podmiotu sprawczego przekazują część swoich atrybutów na poziom ugrupowania, w skład którego wchodzi. Ta zależność — delegacja uprawnień — wyraża się lojalnością i podporządkowaniem decyzjom podejmowanym na poziomie owego ugrupowania²⁷. Na poziomie Kościoła powszechnego kluczowe decyzje podejmowane są przez papieża, w zespole Kościołów partykularnych (w danym państwie) przez Episkopat i jego

¹⁸ Por. U. Willems, *Kirche*, [w:] *Interessenverbände in Deutschland*, red. T. von Winter, U. Willems, Wiesbaden 2007, s. 316–341.

¹⁹ D. Hierlemann, *Lobbying der katholischen Kirche: Das Einflussnetz des Klerus in Polen*, Wiesbaden 2005, s. 32.

²⁰ *Ibidem*, s. 106–226.

²¹ T. Pogutke, *Series editor's preface*, [w:] *Religion and Politics in Europe, the Middle East and North Africa*, red. J. Haynes, London 2010, s. 14.

²² A. Hennig, *Conclusion*, [w:] *Religious actors in the public sphere. Means, objectives and effects*, red. J. Haynes, A. Hennig, London–New York, 2011, s. 214, 217.

²³ W. Wesołowski, *Partie: nieustanne kłopoty*, Warszawa 2000, s. 67–68.

²⁴ *Ibidem*, s. 74–75.

²⁵ *Ibidem*, s. 75.

²⁶ *Ibidem*, s. 77.

²⁷ E. Wnuk-Lipiński, *Socjologia życia publicznego*, Warszawa 2005, s. 89.

prezydium, w Kościele partykularnym przez biskupa — rządcę diecezji. W szerokim ujęciu za J. Habermasem sfera publiczna „jest sceną, na której toczy się ogólna debata nad kwestiami ważnymi dla wszystkich i formułowane są opinie na ich temat”²⁸. W warunkach pluralistycznego i demokratycznego społeczeństwa Kościół jest jednym z uczestników debaty w sferze publicznej. Kościół posiada również potencjał i zasoby pozwalające na ekspresję swoich wartości i artykulację interesów w sferze publicznej. Wartości i interesy można definiować w kategoriach zinstytucjonalizowanych wiązek roszczeń, adresowanych do innych uczestników sfery publicznej, instytucji państwa. Za E. Wnukiem-Lipńskim można przyjąć, że roszczenia Kościoła wobec innych uczestników życia zbiorowości mogą być zbieżne, sprzeczne, obojętne lub neutralne. W warunkach demokracji Kościół uzgadnia zatem swoje roszczenia z innymi podmiotami funkcjonującymi w sferze publicznej²⁹, a zakresy uczestnictwa i oddziaływania w niej Kościoła są wypadkową wielu czynników: jego historycznej roli w określonym społeczeństwie i państwie, struktury wyznaniowej, prawno-ustrojowego modelu relacji wyznaniowych, potencjału innych uczestników zbiorowej debaty (partii, mediów, grup interesu *etc.*).

W znaczeniu *stricte* politologicznym można zdefiniować Kościół jako podmiot znajdujący się w otoczeniu systemu politycznego i oddziałujący na ten system. Pojęcie systemu politycznego obejmuje ogół instytucji politycznych, za pośrednictwem których podejmowane są decyzje polityczne, oraz generalnych norm i zasad regulujących stosunki między nimi. W ujęciu instytucjonalnym pojęcie instytucji politycznych odnosi się do zorganizowanych aktorów politycznych, przede wszystkim organów państwowych czy partii politycznych. W ujęciu neoinstytucjonalnym instytucje polityczne są określane jako reguły gry i struktury, ucieleśniające pewne wartości i układ sił oraz determinujące odpowiednie zachowania jednostek w określonych kontekstach. J.G. March i J.P. Olsen stwierdzają: „Biurokratyczne agencje, komitety ustawodawcze, sądy apelacyjne są arenami sił społecznych, ale również zbiorami standardowych procedur operacyjnych oraz strukturami, które definiują wartości, normy, interesy, tożsamości, przekonania”³⁰. Standardowe procedury operacyjne są tożsame z regułami akceptowanymi przez aktorów politycznych. Regułami są zarówno formalne procedury, jak i nieformalne konwencje, wpływające na zachowania i decyzje polityczne³¹. W celu urzeczywistnienia wartości i artykulacji interesów Kościół wywiera zatem wpływ na partie polityczne, aby oddziaływały na proces legislacyjny i rządowy proces decyzyjny, oraz bezpośrednio na poszczególne organy władzy — parlament, rząd, sądy i trybunały. Kościół wywiera również wpływ na formalne i nieformalne reguły funkcjonowania systemu politycznego, a tym samym na zachowania zbiorowych i indywidualnych aktorów politycznych. Z perspektywy neoinstytucjonalizmu normatywnego można

²⁸ A. Giddens, *Socjologia*, Warszawa 2008, s. 486.

²⁹ E. Wnuk-Lipiński, *op. cit.*, s. 188–189.

³⁰ J.G. March, J.P. Olsen, *Rediscovering institutions: the organizational basis of politics*, New York 1989, s. 17.

³¹ V. Lowndes, *Instytucjonalizm, [w:] Teorie i metody w naukach politycznych*, red. D. Marsh, G. Stoker, Kraków 2006, s. 91–105.

zatem przeprowadzić analizę oddziaływania Kościoła na system polityczny w ujęciu dynamicznym.

Głównym celem Kościoła jako instytucji religijnej jest misja zbawcza, a środkiem jej realizacji — ewangelizacja, co ogólnie warunkuje jego obecność w otoczeniu systemu politycznego: zewnętrznym w przypadku Stolicy Apostolskiej (instytucjonalnej emanacji Kościoła powszechnego) i wewnętrznym w przypadku Kościoła lokalnego — krajowego (zespołu Kościołów partykularnych) i Kościoła partykularnego. Jednocześnie Kościół, eksponując wartości i realizując konkretne interesy, oddziałuje na system polityczny. Po Soborze Watykańskim II określił się jako wspólnota autonomiczna wobec państwa i nieidentyfikująca się z określonym systemem politycznym. Działalność polityczną pozostawiono katolikom świeckim. Nie zmienia to jednak faktu, że Kościół nie ograniczył swojej aktywności wyłącznie do kultu religijnego i przestał być aktywny w sferze publicznej. Jak trafnie stwierdza J. Casanova: „Chociaż Sobór Watykański II uznał autonomię sfer świeckich, to nie zaakceptuje roszczeń tych sfer do oderwania się od moralności publicznej. Przeciwwstawia się zepchnięciu religii do sfery prywatnej, kładąc nacisk na powiązania między prywatną a publiczną moralnością”³². Podobnie kwestię tę rozpatruje B. Rogowska stwierdza, że na przełomie XX i XXI wieku religie obecne są w sferze prywatnej, instytucjonalnej i publicznej. Publiczna pozycja religii obejmuje poziom społeczeństwa, państwa i prawa. Siła oddziaływania religii zdaniem Rogowskiej może z jednej strony służyć współkształtowaniu społeczeństwa obywatelskiego, kreowaniu i wypełnianiu ram demokratycznej debaty politycznej. Z drugiej zaś — działalność Kościołów może prowadzić do odgórnego narzucania norm religijnych w ustawodawstwie państwowym³³. W skrajnej formie ów związek religii z państwem może „doprowadzić do wykorzystywania religii przez rządzących dla celów politycznych”³⁴. Teza ta jest nieco hiperbolizowana. W liberalnym systemie demokratycznym istnieją bowiem „bufory” w postaci reguł prawnych, instytucji, opinii publicznej skutecznie ograniczające domniemane aspiracje niektórych hierarchów Kościoła do konfesjonalizacji i kontroli życia publicznego.

Formy oddziaływania Kościoła na system polityczny

Analizując wpływ kościołów na proces polityczny, Z. Enyedi wymienił następujące strategie: lobbing, budowanie kolacji z innymi kościołami i aktorami politycznymi, wywieranie presji poprzez mobilizowanie opinii publicznej dla swoich celów³⁵. Natomiast problem szeroko rozumianego lobbingu Kościoła katolickiego w Polsce został podjęty

³² J. Casanova, *Secularization revisited: a reply to Talal Asad*, [w:] *Powers of the secular modern: Talal Asad and his interlocutors*, red. D. Scott, Ch. Hirsching, Stanford 2006, s. 27.

³³ B. Rogowska, *Idea religii publicznej w państwie demokratycznym*, [w:] *Kontynuacje i nowatorstwo w świecie współczesnych idei*, red. M. Mikołajczyk, M. Śliwa, Kraków 2008, s. 375–377.

³⁴ *Ibidem*, s. 377.

³⁵ Z. Enyedi, *Conclusion: emerging issues in the study of church-state relations*, „West European Politics” 26, 2003, nr 1, s. 228.

przez D. Hierlemanna. Analizując oddziaływanie Kościoła katolickiego na polski system polityczny (1989–2005), autor ten wyróżnił: 1) ścieżki wpływu Kościoła; 2) lobbing Kościoła³⁶. W pierwszym przypadku Kościół wpływał na trzy podmioty: a) partie polityczne; b) parlament; c) rząd i Komisję Wspólną Rządu i Episkopatu. Kontakty nieformalne, personalne biskupów z politykami poszczególnych partii były preferowane bardziej niż formalny dialog. Przedstawiciele Kościoła uczestniczyli w posiedzeniach odpowiednich komisji parlamentarnych. Sekretarz generalny Konferencji Episkopatu Polski wysyłał swojego współpracownika, który uczestniczył w posiedzeniach i mógł zabierać głos. Kościół utrzymywał również kontakty nieformalne z parlamentarzystami. Marszałek Sejmu zapraszał prymasa Polski na tradycyjny „opłatek” wigilijny. Biskupi odbywali również nieoficjalne spotkania z politykami, dotyczące interesujących ich procesów legislacyjnych. Prywatne kontakty między biskupami i parlamentarzystami miały miejsce na poziomie lokalnym, w okręgach wyborczych (diecezjach). Kontakty biskupów z politykami były uwarunkowane przekonaniem religijnym czy politycznym tych drugich („wspólnota wartości”). W związku z tym naturalnymi partnerami rozmów biskupów byli politycy prawicy, z którymi poruszano tematy dotyczące konkordatu, wprowadzenia religii do szkół, ustawy antyaborcyjnej, utworzenia wydziałów teologicznych na państwowych uniwersytetach. Politycy lewicy również utrzymywali kontakty z biskupami i proboszczami na szczeblu lokalnym. Większość biskupów w swoich diecezjach starała się podtrzymywać bliskie kontakty zarówno z politykami prawicy, jak i lewicy.

Szczególnym przejawem wpływu Kościoła na system polityczny było jego wewnętrzne lobby (*interne lobby*) w parlamencie. Do wewnętrznych lobbystów należeli deputowani związani z Kościołem nie tylko przynależnością strukturalną, ale również emocjonalną i tematyczną. Pojęcie to odnosiło się zatem do katolickich parlamentarzystów (relacyjna przynależność), którzy poprzez swoją socjalizację, wiarę i więzi z lokalnymi dostojnikami religijnymi czuli się częścią Kościoła (afektywna przynależność) i poczawszy od osobistego przekonania o fundamentalnym nauczaniu kościelnym w procesie politycznym, próbowali także zabezpieczyć pozycję Kościoła w polityce i społeczeństwie przez prawne regulacje (tematyczna przynależność)³⁷. Parlamentarzyści ci musieli spełniać wszystkie trzy kryteria (typy przynależności), aby być określanymi jako wewnętrzne lobby. Kościół informował ich o wspólnych inicjatywach i wskazywał cele. Biskupi oczywiście kwestionowali istnienie wewnętrznego lobby Kościoła w polskim parlamencie.

Współpraca Kościoła z rządem była realizowana w kilku formach: 1) oficjalnych spotkań z wyższymi urzędnikami — premierem, prezydentem i ministrami; 2) kontaktów z ministerialną biurokracją w rozwiązywaniu małych problemów lub na etapie tworzenia projektów ustaw; 3) oficjalnych spotkań w Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu. Kościół katolicki w Polsce D. Hierlemann określa jako grupę interesów, która jak lobbysta oddziaływała na klasę polityczną. Kościół nie posiadał jednak wyraźnie określonej strategii lobbingu. Biskupi tłumaczyli, że ich misja ma przede wszystkim charakter ducho-

³⁶ D. Hierlemann, *op. cit.*, s. 105–210.

³⁷ *Ibidem*, s. 147.

wy. Korzystając z doświadczeń historycznych (w tym rozmów z władzami PRL) i orientując się w konkretnej sytuacji, Kościół działał spontanicznie i wykorzystywał kontakty z mediami, urzędnikami i politykami zarówno w wymiarze personalnym, jak i poprzez zinstytucjonalizowane struktury kontaktu (poprzez wspomnianą Komisję Wspólną czy parlamentarne komisje sejmowe).

Ustalenia poczynione przez D. Hierlemanna mogą być pomocne przy sprecyzowaniu typologii form oddziaływania przez Kościół krajowy na system polityczny w państwach europejskich. Termin „Kościół krajowy” odnosi się do zespołu Kościołów partykularnych na terenie danego państwa. Obecność posoborowego Kościoła krajowego w sferze publicznej, czy inaczej — jego oddziaływanie na system polityczny, jest uwarunkowane, jak wspomniano, sytuacją historyczną, strukturą wyznaniową i przyjętym modelem relacji wyznaniowych. Nie bez znaczenia pozostają procesy sekularyzacji, prywatyzacji, deprywatyzacji, pluralizacja systemu norm i wartości w społeczeństwach postindustrialnych oraz wewnętrzna opozycja wobec nauczania społecznego Kościoła. Na podstawie doświadczeń europejskich państw demokratycznych można określić kryteria oddziaływania Kościoła krajowego na system polityczny. W związku z tym należy wyróżnić kryterium podmiotowe, przedmiotowe, formy oddziaływania i zamierzonego celu.

Podmiotem oddziaływania Kościoła krajowego są organy władzy państwowej oraz partie, grupy, interesów media i społeczeństwo. Wpływa on na rząd, premiera, poszczególnych ministrów, głowę państwa, parlamenty oraz partie w celu przeforsowania regulacji uwzględniających jego wartości i interesy, podobnie dzieje się w przypadku orzecznictwa sądów i trybunałów. Działania Kościoła mogą być ukierunkowane również na grupy interesów wpływające na system polityczny (np. sprzeciw wobec działań lobby proaborcyjnego), mass media czy całą społeczność (np. wzywanie do pisania petycji do parlamentu w sprawie określonego kształtu ustawodawstwa antyaborcyjnego).

Kryterium przedmiotowe pozwala na wyodrębnienie następujących kwestii problemowych, podejmowanych przez Kościół krajowe.

1. Sfera bieżącej polityki. Kościół wzywa wiernych do uczestnictwa w wyborach i referendach. Z reguły możliwe są trzy stanowiska hierarchów w tej kwestii: 1. Zachęcanie do uczestnictwa w wyborach jako obowiązku katolika bez wskazania konkretnego komitetu, na który należy oddać głos. 2. Zachęcanie do uczestnictwa w wyborach połączone ze wskazaniem głosowania na partie respektujące wartości chrześcijańskie, połączone często z aluzyjną dyskredytacją podmiotów polityki będących w opozycji do nauczania społecznego Kościoła, kwestionujących jego dotychczasową pozycję prawnoustrojową i nieformalną w państwie i społeczeństwie. 3. Wskazanie konkretnego podmiotu — partii lub polityka, na którego należy oddać głos. Ostatni wariant jest raczej wyjątkiem na tle ogólnej posoborowej reguły niezaangażowania Kościoła w życie polityczne. Kościół decyduje się na bezpośrednie poparcie indywidualnych i zbiorowych aktorów politycznych w okresie przełomów politycznych. Inną formą oddziaływania na proces wyborczy jest udostępnianie przez poszczególnych duchownych (za oficjalnym, „cichym” przyzwoleniem swoich zwierzchników lub bez ich zgo-

dy) budynków przykościelnych (plebanii, salek katechetycznych) na spotkania z określonymi kandydatami. Przejawem zaangażowania Kościoła w sferę bieżącej polityki w okresie między wyborami mogą być dyskredytacja lub publiczne poparcie określonego polityka, próby interwencji w decyzje personalne władz państwowych i samorządowych³⁸.

2. Model stosunków wyznaniowych. Kościół wypowiada się i współuczestniczy pośrednio lub bezpośrednio w kreowaniu zapisów konstytucyjnych, konkordatowych, ustawowych i aktów wykonawczych, regulujących zwłaszcza zakres wolności religijnej, jego status publicznoprawny, naukę religii w publicznych placówkach oświatowo-wychowawczych, działalność naukową i edukacyjną oraz zapisów zawierających sformułowania o respektowaniu wartości chrześcijańskich. W krajach o katolickiej tradycji i dominancie wyznaniowej biskupi protestują przeciwko próbom zmian ustawodawstwa rugującego Kościół z przestrzeni publicznej. Przykładowo w latach 1995–1997 duchowni i katolicy świeccy protestowali w Bawarii przeciwko orzeczeniu Krajowego Sądu Administracyjnego, który uznał, że wieszanie krzyży w szkołach publicznych jest sprzeczne z Ustawą Zasadniczą RFN, tj. zasadą wolności religii³⁹. W Hiszpanii w latach 2009–2010 biskupi i wierni sprzeciwiali się wprowadzeniu w życie przez socjalistyczny rząd José Luisa Zapatero ustawy o wolności religijnej, przewidującej między innymi usunięcie symboli religijnych z budynków publicznych, zniesienie religijnego charakteru wszelkich uroczystości państwowych, wojskowych i cywilnych czy uznanie prawa do apostazji⁴⁰.

3. Katolicka etyka życia rodzinnego i małżeńskiego. Kościół sprzeciwia się praktyce rozwodowej, opowiadając się za trwałością małżeństwa i rodziny. Od czasu encykliki papieża Pawła VI *Humanae vitae* (1968 r.) występuje przeciwko legalizacji aborcji, refundacji i upowszechnieniu środków antykoncepcyjnych, w tym wczesnoporonnych⁴¹. Od końca XX wieku eksponowane są zasady nauczania Kościoła dotyczące kwestii bioetycznych — sprzeciw wobec eutanazji, zapłodnienia *in vitro*, klonowania. Od początku XXI wieku na znaczeniu zyskuje postulat Kościoła, by uznać heteroseksualne małżeństwa za jedyną właściwą formę życia rodzinnego; stąd sprzeciw tej instytucji wobec legalizacji związków partnerskich i małżeństw homoseksualnych.

4. Kwestie społeczno-ekonomiczne. Kościół wysuwa pod adresem rządu i partii polityki dotyczące określonych sektorów polityki społecznej, zwłaszcza prorodzinnej, walki z bezrobociem, biedą, ubóstwem, wykluczeniem społecznym; negatywnie ocenia powstawanie dysproporcji społeczno-ekonomicznych, patologie instytucji publicznych, w tym korupcję.

³⁸ H. Świda-Ziemba, *Człowiek wewnątrznie zniewolony. Problemy psychosocjologiczne minionej formacji*, Katedra Socjologii Moralności i Aksjologii Ogólnej. Instytut Stosowanych Nauk Społecznych, wyd. 2, Warszawa 1998, s. 415.

³⁹ J. Ruszkowski, *Kościół katolicki w zjednoczonych Niemczech*, Szczecin 2001, s. 138–146.

⁴⁰ M. Stasiński, *Hiszpania wyrzuca Kościół z państwa*, 15.06.2010, http://wyborcza.pl/1,76842,8013459,-Hiszpania_wyrzuca_Kosciol_z_panstwa.html (dostęp: 15.03.2011).

⁴¹ G.D. O'Brien, *The Church and abortion: a catholic dissent*, Maryland 2010, s. 27.

5. Finansowe i majątkowe aspekty działalności Kościoła. Biskupi w poszczególnych krajach wysuwają dezyderaty dotyczące systemu i zakresu subwencjonowania Kościoła ze środków państwowych i samorządowych, podatku kościelnego i ulg podatkowych. Kościoły krajowe przedstawiają postulaty w sprawach własnościowych, tj. uregulowania statusu prawnego gruntów, budynków i lokali będących w ich władaniu, restytucji mienia kościelnego, a także nabywania nieruchomości.

6. Funkcjonowanie Unii Europejskiej. Kościoły krajowe postulują wpisanie do unijnych regulacji traktatowych zapisów o fundamentalnym znaczeniu chrześcijańskiego dziedzictwa Europy, prawnej gwarancji działalności Kościołów, sprzeciwiają się decyzjom i orzeczeniom instytucji europejskich, w tym Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, które są sprzeczne z wartościami chrześcijańskimi.

Formy oddziaływania Kościoła na system polityczny i podmioty znajdujące się w jego otoczeniu są często zbliżone do metod i technik właściwych dla lobbingu. Celem tego oddziaływania jest artykulacja własnych wartości i interesów oraz przekonanie decydentów politycznych do określonych rozwiązań prawnych i administracyjnych. Można wyróżnić dwie formy oddziaływania Kościoła z uwagi na kryterium sposobu artykulacji wartości i interesów: 1) bezpośrednie i 2) pośrednie. W pierwszym przypadku biskupi bezpośrednio oddziałują na decydentów, w drugim zaś korzystają z pośrednictwa innych podmiotów. W ramach oddziaływania bezpośredniego można wyróżnić formy: ustne i pisemne. Do formy ustnej należą: oficjalne i zakulisowe rozmowy, spotkania, konferencje, sympozja z politykami. Natomiast do formy pisemnej można zaliczyć: listy, oświadczenia, dezyderaty, opracowania kierowane do decydentów politycznych. Kościół instytucjonalny dąży do realizacji swoich celów i interesów za pośrednictwem następujących podmiotów: swoich wyspecjalizowanych organów, organizacji katolickich, sformalizowanych i niesformalizowanych organizacji podnoszących określoną kwestię problemową, związków zawodowych, mass mediów, wspólnych organów kościelno-państwowych, ekspertów, naukowców, mobilizacji opinii publicznej. Organizacje katolickie działają za zgodą biskupów ordynariuszy lub episkopatu w ścisłej łączności z nimi, posiadają asystenta kościelnego (np. Akcja Katolicka, katolickie stowarzyszenia reprezentujące różne grupy — rodziny, środowiska, np. akademickie, profesje: lekarze, dziennikarze, nauczyciele *etc.*). Stanowisko wyrażone przez władze organizacji katolików świeckich jest *de facto* funkcją stanowiska ich duchownych promotorów⁴². Niesformalizowanie i sformalizowane tzw. organizacje-promotor, określane też jako grupy jednopunktowe (*single-issue*), wypowiadają się w ściśle określonej kwestii. Szczególne znaczenie od lat 70. XX wieku mają ruchy obrońców życia (*pro-life*), występujące przeciw finansowaniu zabiegów usuwania ciąży z funduszy publicznych, przeciw liberalizacji ustawodawstwa antyaborcyjnego oraz za umieszczeniem w konstytucji zapisów o ochronie życia poczętego. Ich alternatywą są ruchy opowiadające się za wolnym wyborem kobiet — prawem do aborcji (*pro-cho-*

⁴² A. Hess, *Państwo a Kościół. Doświadczenia austriackie, uregulowania konkordatowe*, Kraków 2003, s. 97.

ice), związane z ruchem feministycznym i partiami lewicowymi⁴³. Organizacje i ruchy *pro-life* są naturalnymi sprzymierzeńcami i partnerami Kościoła w artykulacji jego wartości i interesów, a ich liderzy częstokroć utrzymują bezpośrednie kontakty z hierarchami katolickimi. Organizacje katolickie i organizacje-promotor można uznać zatem za organizacje transmisyjne, pośredniczące w przekazie postulatów Kościoła ośrodkom decyzyjnym i opinii publicznej.

Do wyspecjalizowanych organów Kościoła należą jego urzędy, które zajmują się kontaktami z instytucjami systemu politycznego. W Niemczech funkcjonuje Komisariat Niemieckich Biskupów — Katolickie Biuro w Berlinie. Komisariat podejmuje aktualne kwestie polityczne, wyznaczone przez Konferencję Episkopatu Niemiec, w rozmowach z przedstawicielami centralnych organów i landów. W szczególności obserwuje on proces legislacyjny, zgłasza uwagi do projektów ustaw, wyznacza swoich ekspertów w tym zakresie⁴⁴. Jednym z instrumentów pracy Komisariatu są śniadania i wieczorne rozmowy z deputowanymi Bundestagu⁴⁵. Natomiast wzorcowy przykład wspólnych organów kościelno-państwowych stanowi Komisja Wspólna Rządu i Episkopatu w Polsce. W Portugalii Komitet Wolności Religijnej jest niezależny od rządu, składa się z pięciu członków powoływanych przez wyznania (w tym dwóch mianuje Kościół katolicki) i taką samą ich liczbę przez rząd. Do zadań komitetu należą między innymi: kontrolowanie, stosowanie, rozwój i nowelizacje ustawy o wolności religijnej oraz wydawanie opinii w sprawie statusu prawnego wyznań⁴⁶.

Kościół oddziałuje również na system polityczny poprzez środki masowego przekazu będące w jego dyspozycji. Od drugiej połowy lat 90. XX wieku znaczenie zyskały internetowe strony katolickie i portale społecznościowe. Istotną rolę odgrywają również wspólne agendy kościelno-rządowe, duchowni i świeccy eksperci uczestniczący w pracach komisji parlamentarnych (np. w procesie stanowienia konstytucji), ludzie nauki, kultury, tak zwane publiczne autorytety wspierające działania Kościoła. Do kanonu form działań pośrednich należy mobilizowanie opinii publicznej. Ta metoda jest stosowana w trakcie trwania procesu decyzyjnego, a także już po wejściu w życie regulacji dotyczących zwłaszcza zakresu wolności religijnej, katolickiej etyki życia rodzinnego i małżeńskiego. W ramach aktywizowania opinii publicznej organizuje się manifestacje (np. *pro-life*), happeningi, wysyła listy, petycje, zbiera podpisy w ramach inicjatywy ludowej (obywatelskie projekty ochrony życia od poczęcia), prowadzi kampanie informacyjne, akcje bojkotu (np. przeciw klinikom, w których dokonuje się aborcji) i propagowania obywatelskiego nieposłuszeństwa (np. przeciw płaceniu

⁴³ K. Oświecimski, *op. cit.*, s. 111–113.

⁴⁴ *Katholisches Büro in Berlin*, <http://www.dbk.de/ueber-uns/katholisches-buero-berlin/> (dostęp: 11.03.2011).

⁴⁵ U. Willems, *op. cit.*, s. 334.

⁴⁶ V. Canas, *Państwo i kościół w Portugalii*, [w:] *Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej*, red. G. Robbers, Wrocław 2007, s. 320–321.

abonamentu za usługi publicznej radiofonii i telewizji), wykorzystuje się e-mailing i e-lobbying.

Szczególną formą oddziaływania Kościoła instytucjonalnego na system polityczny, wykraczającą poza klasyczne metody lobbyngu, są sankcje moralne. Mobilizują i skłaniają one indywidualnych i zbiorowych aktorów politycznych do działań zgodnych z wartościami i interesami Kościoła. Sankcje moralne są reakcjami Kościoła na zachowania swoich członków w sytuacjach społecznie ważnych. Sankcje moralne mogą mieć charakter pozytywny — wzmacniający, są to: pochwały, wyrazy publicznego uznania czy wsparcia dla określonego aktora politycznego, na przykład opowiadającego się za opcją *pro-life* w parlamencie. Repertuar sankcji negatywnych jest zróżnicowany: od negatywnej oceny poczynań polityka, jego potępienia, poprzez zerwanie z nim kontaktów, po groźbę ekskomunikacji. Sam urzędowy akt wykluczenia przez Kościół katolicki ze społeczności wiernych jest przykładem negatywnej sankcji formalnej w tym sensie, że realizuje się go na podstawie przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego i Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich.

Z uwagi na zamierzone cele można przyjąć podział form wpływu Kościoła na strategię ofensywną i defensywną. Strategie ofensywne mają na celu rozszerzenie zakresu obowiązującego ustawodawstwa w sposób zgodny z wartościami i interesami Kościoła (np. poszerzenie zakresu obowiązywania ustawy antyaborcyjnej). Strategie defensywne zmierzają do utrzymania *status quo* (np. działania przeciw liberalizacji ustawy antyaborcyjnej).

Z reguły stosowanych jest kilka form oddziaływania, rozmowom z politykami towarzyszą na przykład kampanie informacyjne. Klasyfikację form oddziaływania Kościoła na system polityczny i jego otoczenie zawarto w tabeli 1.

Podsumowanie

W naukach politycznych Kościół jest definiowany w różnorodny sposób: organizacja polityczna, aktor polityczny, grupa interesów. Instytucja ta może oddziaływać na system polityczny, odwołując się do metod właściwych dla lobbyngu i sankcji moralnych. Siła oddziaływania Kościoła katolickiego na system polityczny jest uwarunkowana takimi czynnikami, jak: struktura wyznaniowa społeczeństwa, prawnoustrojowy model stosunków państwo–Kościół, obecność w systemie partyjnym partii będących eksponentem postulatów Kościoła (po 1945 r. takimi „sojusznikami” Kościoła są z reguły partie chadeckie lub konserwatywne), wsparcie innych grup interesu, mass mediów oraz historyczna rola tej instytucji w danym społeczeństwie. Analiza wpływu Kościoła na system polityczny określonego państwa wymaga zatem uwzględnienia wszystkich powyższych czynników.

Tabela 1. Typologia oddziaływania Kościoła krajowego na system polityczny i jego otoczenie

Podmiotowe	Przedmiotowe	Kryterium			Cele
		bezpośrednie	pośrednie	sankcje moralne	
1. Instytucje władzy państwowej (egzekutywa, legislatywa, sądy i trybunały) 2. Partie polityczne i ugrupowania 3. Grupy interesów 4. Mass media 5. Społeczeństwo	1. Sfera bieżącej polityki 2. Model stosunków wyznaniowych 3. Kwestie społeczno-ekonomiczne 4. Finansowe i majątkowe aspekty działalności Kościoła 5. Funkcjonowanie Unii Europejskiej	1. Ustne: rozmowy, spotkania z politykami 2. Pisemne: listy, oświadczenia, dezyderaty, opracowania	1. Oddziaływanie przez podmioty: organizacje katolickie, organizacje i ruchy jednopunktowe, związki zawodowe, agendy państwowo-kościelne, mass media, eksperci, naukowcy, autorytety 2. Apele do opinii publicznej: — manifestacje, happeningi, — akcje obywatelskiego nieposłuszeństwa, — petycje, listy, e-mailing, e-lobbying	1. Pozytywne: pochwały, poparcie dla polityka 2. Negatywne: publiczna krytyka i dyskredytacja, groźba ekskomunikacji, eskomunikacja	1. Poszerzenie <i>status quo</i> 2. Utrzymanie <i>status quo</i>

Źródło: Opracowanie własne

Bibliografia

- Abromeit H., *Sind die Kirchen Interessenverbände?*, [w:] *Die Kirchen und die Politik. Beiträge zu einem ungeklärten Verhältnis*, red. H. Abromeit, G. Wewer, Opladen 1989.
- Алмонд Г., Пауэлл Дж., Стром К., Далтон Р., Сравнительная политология сегодня. Мировой обзор, Москва 2002.
- Antoszewski A., *Grupy interesu w systemie politycznym*, [w:] *Grupy interesu. Teoria i działanie*, red. Z. Machelski, L. Rubisz, Toruń 2000.
- Böckenförde W.-E., *Wolność — Państwo — Kościół*, Kraków 1994.
- Canas V., *Państwo i kościół w Portugalii*, [w:] *Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej*, red. G. Robbers, Wrocław 2007.
- Casanova J., *Secularization revisited: a reply to Talal Asad*, [w:] *Powers of the secular modern: Talal Asad and his interlocutors*, red. D. Scott, Ch. Hirsching, Stanford 2006.
- Enyedi Z., *Conclusion: emerging issues in the study of church-state relations*, „West European Politics” 26, 2003, nr 1, s. 228.
- Giddens A., *Socjologia*, Warszawa 2008.
- Hennig A., *Conclusion*, [w:] *Religious actors in the public sphere. Means, objectives and effects*, red. J. Haynes, A. Hennig, London–New York 2011.
- Herbut R., *Grupy interesu a proces decyzyjny*, [w:] *Grupy interesu. Teoria i działanie*, red. Z. Machelski, L. Rubisz, Toruń 2000.
- Herbut R., *Interes polityczny — proces instytucjonalizacji polityki grup interesu oraz jej model*, [w:] *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, red. B. Szmulik, M. Żmigrodzki, Lublin 2003.
- Hess A., *Państwo a Kościół. Doświadczenia austriackie, uregulowania konkordatowe*, Kraków 2003.
- Hierlemann D., *Lobbying der katholischen Kirche: Das Einflussnetz des Klerus in Polen*, Wiesbaden 2005.
- Kirche und Demokratie*, red. D. Oberndörfer, K. Schmitt, Padeborn 1983.
- Lowndes V., *Instytucjonalizm*, [w:] *Teorie i metody w naukach politycznych*, red. D. Marsh, G. Stoker, Kraków 2006.
- March J.G., Olsen J.P., *Rediscovering institutions: the organizational basis of politics*, New York 1989.
- O'Brien G.D., *The Church and abortion: a catholic dissent*, Maryland 2010.
- Oświecimski K., *Grupy interesu i lobbying w amerykańskim systemie politycznym*, Kraków 2012.
- Pawłowski B., *Kościół*, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. IV, *Mysł społeczna i ruchy polityczne współczesnego świata*, red. M. Marczevska-Rytko, E. Olszewski, Kraków 2000.
- Pogutke T., *Series editor's preface*, [w:] *Religion and politics in Europe, the Middle East and North Africa*, red. J. Haynes, London 2010.
- Rogowska B., *Idea religii publicznej w państwie demokratycznym*, [w:] *Kontynuacje i nowatorstwo w świecie współczesnych idei*, red. M. Mikołajczyk, M. Śliwa, Kraków 2008.
- Roskin M.G., Cord R.L., Medeiros J.A., Jones W.S., *Wprowadzenie do nauk politycznych*, Poznań 2001.
- Ruszkowski J., *Kościół katolicki w zjednoczonych Niemczech*, Szczecin 2001.
- Świada-Ziemba H., *Człowiek wewnątrznie zniewolony. Problemy psychosocjologiczne minionej formacji*, Katedra Socjologii Moralności i Aksjologii Ogólnej. Instytut Stosowanych Nauk Społecznych, wyd. 2, Warszawa 1998.
- Warner C.M., *Confessions of an interest group, the Catholic Church and political parties in Europe*, New Jersey 2000.
- Wesołowski W., *Partie: nieustanne kłopoty*, Warszawa 2000.
- Willems U., *Kirche*, [w:] *Interessenverbände in Deutschland*, red. T. von Winter, U. Willems, Wiesbaden 2007.
- Wnuk-Lipiński E., *Socjologia życia publicznego*, Warszawa 2005.

Źródła internetowe

Katholisches Büro in Berlin, <http://www.dbk.de/ueber-uns/katholisches-buero-berlin/>.

Stasiński M., *Hiszpania wyrzuca Kościół z państwa*, 15.06.2010, http://wyborcza.pl/1,76842,8013459,Hiszpania_wyrzuca_Kosciol_z_panstwa.html.

Catholic Church as the power exerting influence on the political system. The research findings

Keywords: political system, Church

Summary

The purpose of the article is to analyse the definitions of the role that Catholic Church plays in the public sphere, as well as to propose the typology of forms of its impact on the political system. The term 'Church' is understood here as the 'hierarchical Church' rather than the community of believers. In the political science the Church is defined as a religious organisation, an institutionalised religious community, a group of interests, a political player or a political subject. The Church exerts influence on the political system by means of classical lobbying and moral sanctions. The power of this institution depends on: the religious structure of the society, the model of relations among religious denominations, the presence political parties that support the Church and, last but not least, the tradition.